

OLDTID OG MIDDELALDER

Peter Ørsted: *Danmark før Danmark. Romerne og os.* (Samleren, 1999). 165 s.

I denne velskrevne lille bog, som forfatteren ikke betragter som en lærebog, men som »et forsøg på at sætte Danmarks tidligste historie ind i en større sammenhæng«, er emnet den romerske arv, som stadig præger dansk nutid. Udgangspunkt for undersøgelsen er den europæiske kulturgrænse, som blev lagt fast langs Rhinen og Donau efter det romerske imperiums katastrofale nederlag til en koalition af germansktalende folk i Teutoburgerskoven år 9 e.Kr. – »det vigtigste årstal i Europas tidlige historie«. Det første fredelige og konstruktive forsøg på at ophæve denne grænse er ifølge Ørsted den næsten 2000 år senere Romtraktat af 1954. Det romerske kejserdømme prægede i løbet af sine fem århundreder det europæiske barbarikum nord for *limes* gennemgribende. De nærmest grænsen bosatte stammer blev direkte og stærkt påvirket, med afstanden mindskede indflydelsen, og folk bosat langt væk påvirkedes kun indirekte. Hertil hører stammer bosat i »Danmark før Danmark«. Efter det vestromerske riges opløsning i det 5. århundrede skete i Frankeriget den afgørende syntese mellem romersk civilisation og germansk barbari, som er grunden for den vesteuropæiske kultur. I Danmark slog den romerske indflydelse først igennem senere, og gennemgribende prægede den først de nordiske samfund i høj- og senmiddelalderen, mener Ørsted. På bogens sidste sider beskriver han den »afromanisering« af Danmark, der indledtes med reformationen og fortsatte med opgøret med enevælden og vedtagelsen af grundloven 1848-49. Ørsted overvejer, om den

gamle kulturgrænse har medført, at mennesker, der lever nord for Rhinen og Donau, har et andet europæisk perspektiv end dem, som lever syd for. Er den danske Europa-skepsis en århundreder gammel fastgroet del af vor identitet, spørger han.

Bogen fortæller sin historie i flere lag og bruger greb fra forskellige litterære genrer. Teksten er et broget væv med islet af historisk fiktion, som besøget hos høvdingen i Hoby på Lolland i begyndelsen af ældre romersk jernalder, populærvidenskabelig genfortælling af de skriftlige kilders udsagn og beskrivelser af arkæologisk fundmateriale samt kildekritiske diskussioner af de skriftlige og materielle kilder og drøftelser af arkæologisk vs. historisk metode. En begrundelse for det valgte greb er, at emnet ligger i »historiens grænseområde mellem videnskab, følelser og fantasi«, hvilket netop derfor er »et spændende område for fortællingen«. De fortællende afsnit konkretiserer problemstillingerne fremragende. Sproget er varieret og levende at læse, men teksten stiller krav til læserens opmærksomhed og aktive medvirken. Forkundskaber vil gøre det lettere at følge forfatteren. Det er ikke en færdigret, der serveres!

Undersøgelsens fokus er ældre romersk jernalder, til og med markomanerkrigene (166-173, 177-180 e.Kr.). De romerske kilder og derved den klassiske verdens billede af de nordeuropæiske barbarer, her især de germansktalende folk, er for historikeren Ørsted de vigtigste, mens arkæologiens kilder spiller en mindre rolle. En konsekvens er, at Tacitus i mangel af bedre ofte bliver brugt i langt senere sammenhænge, og iblandt er relevansen af hans udtalelser nok tvivlsom (f.eks. s. 140). For en

dansk historiker må bogen være et interessant forsøg på at knytte dansk arkæologi og romersk historie sammen, og for danske arkæologer er det brede europæiske perspektiv på den romerske »import« nytigt.

Den romerske indflydelse i Nordeuropa forfølges ad tre veje, en vestlig, en i midten samt en mod øst. På den vestlige vej langs Rhinen til Frisland forestiller Ørsted sig, at blandt andet salt er transporteret mod nord til Frisland, hvorfra en del nok kan have nået helt til Norden, og kvæg og huder er gået mod syd. Befolkningen i det senere Danmark tog næppe del i en egentlig handel med romerne; den synes at stoppe ved Elben. At romerske skibe har rundet Skagen og er søgt ned i Østersø-området, anser han således ikke for sandsynligt. Frisernes rolle som formidlere mellem romerne og de skandinaviske barbarer fremhæves. Her bør nævnes en aktuel debat i hollandsk arkæologi om, hvorvidt de frisere i yngre jernalder/vikingetid, som havde en lignende formidlende rolle, er en ny etnisk gruppering, opstået i forbindelse med folkevandringerne i Nordvesteuropa, eller om de stammer fra de ældre »romerske« frisere. Spørgsmålet har stor betydning for vor vurdering af kontinuiteten i den fascinerende frisiske marskbebyggelse, som Ørsted beskriver med stort engagement.

Vejen i midten er Ørsteds betegnelse for forbindelser over land til Mainz og Köln. De vanskelige etniske og politiske forhold i området fra vest for Rhinen til Elben behandles, og vi opfordres til en ikke for skarp skelnen mellem keltere og germanere. Ørsted betoner vor afhængighed af et romersk konstrueret germanerbillede. Arkæologisk finder vi i ældre romersk jernalder en romersk-germansk blandingskultur med galliske elementer vest for Rhinen, og over mod Elben i øst finder vi en germansk-romersk kultur, hvis romerske islæt bliver

svagere med afstanden til *limes*. Det mislykkede romerske forsøg på at nå Elben beskrives indgående. Efter 9 e.Kr. mindskedes romernes interesse for de fjernere barbariske områder, og den romerske kundskab om Østersø-områdets geografi er således meget begrænset. Ørsted noterer dog (som Lauritz Weibull før ham) at de kimbrer, som omtales i kilderne, boede ved Vadehavet nær Jyllands rod. I en bred grænsezone foran *limes* fandt en akkulturationssted, hvor den romerske indflydelse blev stærkere over tid. Men strakte den sig helt til Sydsandinavien? Næppe, mener Ørsted.

Vejen mod øst gik fra Carnuntum nær Wien ad Elben og Neisse-Oder mod nord. Det er den berømte ravvej. De østligere ruter fra Ungarn og Sortehavet langs Weichsel til Østersøen behandles kun i forbigående. Utvivlsomt har rav spillet en rolle, men Ørsted stiller spørgsmålstegn ved, hvor betydende ruten til Carnuntum var. Og efter markomannerkrigene mindskedes dens betydning yderligere. Ørsted konkluderer, at ansatserne til at indlemme Sydsandinavien i Europa »blev kvalt i Teutoburger Wald, dernæst druknede de i Elben og endelig blev de stoppet af markomannerne«. Norden havde kun spæd kontakt med imperiet, og de romerske fund i Norden kan ikke forklares med handel. Den romerske import har på vejen hertil passeret så mange barbariske hænder, at den romerske kultur er slidt af. De romerske varer har fungeret som et led i opretholdelsen af et primitivt økonomisk og politisk system. Se, her er en klassisk historikers *memento mori* til de danske forhistoriske arkæologer, som plejer at anskue sagen mere optimistisk. Det kan også indvendes, at Ørsteds billede passer bedst på ældre romersk jernalder, og at tiden efter 200 til det 5. århundrede er stærkere præget af forbindelser til både romersk og ger-

mansk kultur. Nye kontakter mellem nord og syd fulgte med de store krige i 3. århundrede, hvor den begrænsede fredelige vareudveksling blev erstattet af barbarernes afpresninger og plyndringer. I yngre romersk jernalder og folkevandringstid spiller krigeren en større rolle end handelsmanden. Hovedparten af det i Norden fundne guld fra 4.-6. århundrede kan forklares i en militær sammenhæng. De nye forbindelser mellem imperium og barbarikum er delvis en konsekvens af kejser Konstantins reformer, som åbnede op for en barbarisering af den romerske hær. En blandingkultur opstod, og germansktalende indvandrere fik nu indblik i det romerske samfund. Mange blev fristet af de nye muligheder for at få guld og bytte i romersk tjeneste eller ved afpresning. Her holder Ørsteds fortælling op, men havde han gået dybere ind i det arkæologiske materiale fra ældre germansk jernalder, ville han netop i 4.-6. århundrede have set en stærk romersk indflydelse, som må have påvirket de norrøne samfunds udvikling fundamentalt. Det var ikke først i vikingetiden, at den romerske arv gjorde sig gældende.

Indflettet i diskussionen om de tre indfaldsveje finder vi fem afsnit om »den romerske arv«. I det første diskuteres romerrettens betydning for kirkeretten og de forskellige germanske love. Indflydelse på de nordiske love forbindes med kristendommens indførsel. Det kan næppe bevises, men selv tror jeg, at »romaniseringen« af nordisk retsopfattelse er begyndt allerede i germansk jernalder gennem kontakterne til de kontinentale, germansktalende, men kristne og mere eller mindre romaniserede kongeriger, især merovingerriget.

Den anden romerske arv er kristendommen, anerkendt som romersk religion år 313 og eneste officielle religion efter år 391. Den romerske kristendom, som udvikledes i 4. og 5. århundrede,

lagde kimen til den konflikt mellem verdslig og kirkelig ledelse, som prægede middelalderen. Denne arv mener Ørsted først blev aktuel i Danmark, efter at kristendommen begyndte at vinde frem i 9. århundrede, og efter 12. århundrede, da kongemagten havde slået rod. Denne arv formidledes af Det tysk-romerske Kejserrige, og betragtes af Ørsted som en forudsætning for dannelsen af Danmark som stat. Igen ville jeg som arkæolog antyde muligheden for, at indflydelsen fra den romerske kristendom begyndte før vikingetiden, og at den hedenske kongemagt var påvirket af vesteuropæiske romersk-kristne ideer langt før det 12. århundrede.

Den tredje arv er det romerske kejserdømme, dvs. udviklingen af en stærk centralmagt. Disse ideer blev en del af nordeuropæisk herskerideologi, senest da Karl den Store kronede sig selv til kejser i Rom år 800. Ørsted antyder, at også danernes konge, Harald, besluttede sig for at være med. Igen kan man pege på, at romersk kejsrideologi tidligt påvirkede nordisk kultur, som vi kan se i billeder på de guldrakteater fra 5. århundrede, der er udviklet med de romerske kejsersmedaljoner som motivisk og vel også ideologisk udgangspunkt.

Den fjerde arv er den menneskeopfattelse, som fulgte med kristendommen. Ørsted fokuserer på de regler, som gjorde det muligt for den ejendomsløse at overleve. Ørsted fremhæver blandt andet, at den romerske naturret gør havet og kysten til fælles område. Hvilken betydning for udviklingen af det danske rige denne arv har haft, kommer Ørsted ikke ind på.

Den femte romerske arv er landbrugssystemet, hvor *villae rusticae* beskrives som godser med en hovedgård og forpagtergårde drevet af *coloni*. Systemet overlevede for store deles vedkommende det vestlige romerriges op-

løsning, blandt andet i Frankeriget, hvor det blev udgangspunkt for udviklingen af det feudale landbrugssystem med godsherrer og fæstebønder. I romersk jernalder var de germansktalende samfunds landbrug ikke nok udviklet til at bære en sådan konstruktion, men i løbet af yngre jernalder voksede produktionen langsomt, og enkelte fik mere jord, end de selv kunne dyrke. Igen placerer Ørsted tidspunktet for denne arvs reception i Danmark sent, i vikingetid, mens jeg og andre arkæologer foreslår, at processen begyndte allerede i germansk jernalder.

Nogle arkæologiske randbemærkninger: I de fortællende afsnit er det umuligt at undgå anakronismer, som i Hobyeksemplet, hvor allerede brugen af stednavnet for fundstedet er vanskelig; sandsynligvis er navnet fra yngre jernalder. Ørsted skriver (s. 43), at det er en almindelig antagelse, at Olmerdiget er anlagt med den romerske *limes* som forbillede. Selv betvivler jeg, at analogien holder, da der er meget stor forskel på territorialitetsbegrebet i det romerske imperium og i et germansktalende barbarisk stammerige. Beskrivelsen af terpen Feddersen Wierde (s. 68) er misvisende. Det er rigtigt, at flere små gårdshøje voksede sammen til den store terp i løbet af ældre romersk jernalder. Men det er ikke rigtigt at pladserne Alsum, Fallward m.fl. smeltede sammen med Feddersen Wierde. De er alle separate terper langs den samme gamle kystlinie ved Wesers munding. Spekulationerne om, hvorfra de krigere kom, hvis våben er ofret i Illerup Ådal (s. 128), svarer ikke helt til dem, som Jørgen Ilkjær sidste år fremlagde i bogen *Illerup Ådal, et arkæologisk tryllespejl*. I omtalen af magtcentre (s. 140f) er historikeren Ørsted lidt for ukritisk over for det arkæologiske fundmateriale som virkelighedens spejl; rimeligvis kan man konkludere, at der også i Jylland fandtes be-

tydende økonomiske og militære magtcentre.

Bogen er illustreret med velvalgte figurer, men kvaliteten af enkelte optagelser har ikke samme kvalitet som teksten. Der er en kort læsevejledning, hvor det undrer, at forfatteren ikke henviser til den danske udgave af bogen *Frisen, Sachsen und Dänen* fra 1996, der samme år udkom ved Den antikvariske Samling i Ribe med titlen *Frisere, saksere og danere. Kulturer ved Nordsoen, 400 til 1000 e.Kr.*

Peter Ørsteds bog er populærvidenskabelig formidling på højt niveau, og det er især prisværdigt, at han ikke falder for fristelsen til at fortælle en god historie uden reservationer, men bevarer den kritiske metodiske distance til sit emne, hvilket er karakteristisk for en god forsker og videnskabsformidler.

Ulf Näsman

Michael Linton: *Margrete den 1. Nordens Dronning*. (Gyldendal, 2000). 216 s., 249 kr.

Kort inden sin alt for tidlige død oplevede Michael Linton en fortjent succes med den svenske originaludgave af denne bog. Den udkom i oktober 1997 på forlaget Atlantis som et af de talrige bidrag til fejringen af Kalmarunionsjubilæet, solgte godt og er, så vidi jeg ved, siden udkommet i andet oplag. Den indbragte ham desuden en pris for fornem historieformidling uddelt af Det Svenske Akademi. Ved hans død var en fransk oversættelse på trapperne, men Linton nåede desværre aldrig at se den danske oversættelse, eftersom han døde den 19. december 1998 (ikke i 1999, som angivet i bogen). Det ville givetvis have glædet ham at udkomme på Gyldendal i sit andet fædreland, hvor han tilbragte de sidste godt 30 år af sit liv som ansat på Historisk Institut i Århus; om end han ville have haft grund til at